

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ, КРИМІНАЛІСТИКИ
ТА ЕКСПЕРТОЛОГІЇ
ФАКУЛЬТЕТ № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Порівняльний кримінальний процес**»
вибіркових компонент освітньої програми
третього (освітнього наукового) рівня вищої освіти
081 Право

Тема 5. Кримінальний процес англосаксонської правової сім'ї.

.

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 11 від 21 грудня 2023р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 12 від 20 грудня
2023р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 11 від 20 грудня 2023р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології протокол від 04.12.2023 р. № 12

Розробники:

Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, д.ю.н., професор Слінько С.В.

Рецензенти:

Декан факультету 1 ХНУВС, к.ю.н., доцент Романюк В.В.

Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., професор Житний О.О.

План лекції

1. Форма кримінального процесу Англії
2. Збирання доказів за кримінальним процесом Англії.
3. Прецедент, зміст, форма, визначення за кримінальним процесом Англії.
4. Судовий розгляд кримінального провадження Англії.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254/96 // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141.
2. Кримінальний процес : підручник / [О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.] ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Харків : Право, 2018. – 584 с.
3. Гловюк І.В. Кримінально процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України – Одеса: Юридична література. 2015. – 712с.
4. Молдован В.В. Порівняльне кримінально – процесуальне право Україна, ФРН, Франція, Англія, США. /Молдован В.В., Молдован А.В. -К.: Юрінком Інтер. 2019. - 180с.
5. Симонович Д.В. Проблеми структурності та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження: монографія. Харків. 2016. 441с.
6. Слінько С. В. Теорія та практика реформування досудового розслідування. - Харків : Владимирів, 2019. - 280 с.
7. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Дніпропетровськ.: Дніпр. державний ун-т внутрішніх справ. 2020. -350с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.portal.rada.gov.ua> - офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.kmu.gov.ua> - офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
3. <http://mvs.gov.ua> - офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
4. <http://www.scourt.gov.ua> - офіційний веб-сайт Верховного Суду України.
5. <http://sc.gov.ua/> - офіційний веб-сайт Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільний і кримінальних справ.
6. <http://www.gp.gov.ua> - офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
7. <http://www.minjust.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
8. <http://www.reyestr.court.gov.ua> - єдиний реєстр судових рішень в Україні.

1. Форма кримінального процесу Англії

Кримінально-процесуальне право Англії є найстарішою процесуальною системою. Її правила характеризуються деякою архаїчністю. Досі в Англії вважаються чинними багато процесуальних актів, прийнятих ще сотні років тому, наприклад, "Велика хартія вольностей" 1215 року, якою англійські юристи обґрунтовують право кожної людини бути судимою собі рівною, а також відомий "Habeas Corpus акт" 1679 року, яким обґрунтовуються право кожного обвинуваченого бути залишеним до суду на волі під заставу.

Англійське кримінально-процесуальне право складається із загального, тобто неписаного, права й статутного, тобто окремих парламентських актів, які накопичувалися протягом століть. Загальне право — це право, засноване на судових прецедентах. Якщо прийнято судове рішення вищих судових інстанцій, яке встановлює нове правове положення або тлумачить який-небудь закон, дає відповідь на запитання, не передбачене законом, то воно стає зразком для інших судів за подібних фактичних обставин.

Оксфордський словник визначає поняття "прецедент" як "приклад або як справу, що приймається чи може бути прийнятою зразком або правилом для наступних справ чи з допомогою якого може бути підтверджений або витлумачений який-небудь аналогічний акт чи обставина". Прецедентами можуть бути рішення Апеляційного суду і Палати лордів з конкретних кримінальних справ. Таке рішення є обов'язковим для інших судів при вирішенні ними аналогічних справ. Від 1865 року почалася офіційна публікація прецедентів.

У ХХ столітті роль статутного права в Англії значно зросла. Зокрема, були прийняті закони про обвинувальні акти, кримінальне правосуддя, докази, апеляції в кримінальних справах, суди присяжних засідателів, юридичну допомогу, мирових суддів, про магістратські суди. Усі вони, однак, регулюють лише окремі питання кримінального процесу. В цілому

кримінально-процесуальне право Англії, як й інші галузі права, некодифіковані. Формальна дія старовинних законодавчих актів, відсутність кодифікації, численність джерел англійського кримінально-процесуального права роблять його дуже громіздким, заплутаним і складним. Тільки досвідчений юрист зможе розібратися в обширному й суперечливому правовому матеріалі. Тому в англійському суді адвокату належить особлива роль.

Були неодноразові спроби реформи кримінального й кримінально-процесуального права, створювалися комісії, але їхня робота не закінчувалася створенням кодексів. У 1978 році була утворена Королівська комісія з питань кримінального процесу, однак її робота не принесла успіху. Традиційні, старі форми права розглядаються англійцями як оплот і гарантії їхніх свобод. Панує думка, що кодифікація права суперечить традиціям англійського права та юридичного побуту.

За формою англійський кримінальний процес є обвинувальним, або змагальним, тобто таким, у якому весь рух кримінального процесу спрямовується зусиллями обвинувача. Крім того, він будується на засадах змагальності, полягає в тому, що на всіх стадіях являє собою спір, боротьбу формально рівноправних сторін — обвинувача й обвинуваченого, суд же є лише арбітром у їхньому спорі (змаганні).

Формально проти обвинуваченого виступає король (королева), обвинувач же, навіть якщо він є потерпілим від злочину, здійснює кримінальне переслідування від імені корони. Основна турбота про збирання доказів, на підставі яких вирішується справа, покладається на сторони — обвинувача та обвинуваченого.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Історія американської правової системи починається з проголошення в 1776 році незалежності північноамериканських колоній Англії і створення в 1781 році конфедерації 13 молодих держав, яка отримала згодом назву: Сполучені Штати Америки.

За своєю формою кримінальний процес США є обвинувальним, або змагальним, як і в Англії, але на відміну від неї в США кримінально-процесуальне право частково кодифіковано, оскільки вироблені та прийняті Конституція США і конституції штатів. У штатах (Іллінойс, Каліфорнія, Нью-Йорк та ін.) діють кримінально-процесуальні кодекси.

У тексті Конституції США зафіксовано ряд положень, безпосередньо пов'язаних із визначенням порядку провадження в кримінальних справах у федеральних органах юстиції, основні принципи розмежування компетенції судів штатів і федерації, умови проведення арештів та обшуків, право на суд присяжних, принцип заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те діяння, заборона спонукань до дачі показань проти самого себе, право обвинуваченого знати, в чому він обвинувачується, та ін.

Необхідно підкреслити, що у США кримінальне й кримінально-процесуальне право федерації і штатів автономні системи, вони не доповнюють одне одного, а існують паралельно.

Крім законів, а також виданих федеральними виконавчими органами підзаконних актів (наказів президента, інструкцій і наказів Департаменту юстиції, Міністерства оборони та Ін.), кримінально-процесуальне право США включає в себе й інші нормативні акти, які видаються самими судами. Федеральними законами в 1933 і 1940 роках Верховному Суду США надано право самому в міру необхідності встановлювати правила, які регулюють практику, процес кримінального переслідування і захист у кримінальних справах. Як зазначено в Законі від 29 червня 1940 року, після набрання цими правилами чинності всі інші норми права, які суперечать їм, не повинні мати сили й застосовуватися. Це означає, що їм надається сила закону. Встановлювати правила судової процедури мають право й деякі суди штатів. Існують також видані Верховним Судом США Правила провадження у Верховному Суді США, Правила розгляду справ уповноваженими при федеральних районних судах та ін.

У ряді штатів, крім писаного права, діють і норми загального права. Поширеним джерелом кримінально-процесуального права в США є судові прецеденти, тобто рішення Верховного Суду США і вищих судових інстанцій штатів в окремих кримінальних справах. Як і в Англії, численність і різноманітність джерел кримінально-процесуального права в США зумовлюють його заплутаність, складність і тим самим підвищують роль адвоката у кримінальному процесі США, без якого і потерпілий і обвинувачений безпорадні.

В американському кримінальному процесі у зв'язку з тим, що на обвинувачення не покладено обов'язок всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявлення не лише обвинувальних, а й виправдувальних обставин, захисникам доводиться проводити власне розслідування з метою збирання доказів, які виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його вину.

Верховний Суд США в рішенні у справі Гідеон проти Вайнрайта (1963 р.) указав на те, що "обвинувачений у кримінальній справі, який не має коштів, щоб найняти адвоката для надання йому допомоги в захисті як у суді, так і при поданні першої апеляції, може користуватися послугами адвоката, призначеного судом, при судовому переслідуванні федерацією або штатом за злочини, які караються смертною карою, або за інший тяжкий злочин".

Рішенням Верховного Суду США і законом встановлено, що малоімущим обвинуваченим суд має призначати захисника з числа адвокатів, які працюють у відомствах "публічних захисників" або в конторах з надання юридичної допомоги населенню, які знаходяться на державному бюджеті.

2. Збирання доказів за кримінальним процесом Англії

Обов'язок доказування вини обвинуваченого в англійському кримінальному процесі лежить на обвинувачеві, але в ході кримінального

процесу він може переміщуватися на обвинуваченого. Обвинувачений зобов'язаний довести, наприклад, що він є душевно хворим, якщо він посилається на цю хворобу на свій захист, а також Інші обставини, які виключають його відповідальність: те, що він уже був судимий за таке ж діяння, алібі й інше. В окремих випадках закон прямо встановлює, що відсутність якого-небудь елемента складу злочину має бути доведена захистом, наприклад відсутність наміру ввести в оману в справах про злочини, передбачені законом про банкрутство. Обов'язок доказування може переходити на обвинуваченого й на основі презумпції або у зв'язку з можливістю зробити висновок із певних фактів. Наприклад, встановлено, що якась особа володіє майном, незадовго до того викраденим. Якщо вона не доведе, що володіє цим майном на законних підставах, її можуть визнати винною в крадіжці або приховуванні краденого й засудити.

У кримінальному процесі Англії існує правило, що все недостатньо з'ясоване, не підтверджене доказами й таке, що викликає сумніви, належить тлумачити на користь обвинуваченого. Однак ці сумніви регулюються жорсткими правилами, які стосуються в основному питання про допустимість доказів. Ці правила зводяться переважно до такого.

Не допустимі свідчення за чутками. Свідок, котрий знає будь-які факти від іншої людини, якої немає в суді, не вправі навіть згадувати про ці факти у своїх показаннях. Із цього правила, як і з усіх інших, є винятки. Свідку дозволяється говорити про те, що він чув від третьої особи про зізнання обвинуваченого. Він може також говорити про повідомлення, які зробила будь-яка людина перед своєю смертю.

Не дозволяється зачитувати в суді лист, автора якого неможливо допитати, крім випадків, коли йдеться про письмові показання під присягою.

Забороняється задовольнятися гіршими доказами, коли є можливість подати кращі. "Кращий доказ" — першоджерело. Практично дане правило стосується лише документів і означає, що належить подавати оригінал документа, а не його копію. Якщо документ не подано до суду, то про його

зміст забороняється вести мову, крім випадків, коли відомо, що документ утрачений або його не вдалося розшукати після старанних, сумлінних пошуків.

Не дозволяється перед закінченням процесу доказування і взагалі перед винесенням обвинувального вердикту присяжними доказувати погану репутацію підсудного (його негарні звички або погані риси характеру), бо предметом доказування є факти, а не думка про моральні якості обвинуваченого. На цю обставину обвинувач же посилатися лише після того, як присяжні засідателі винесуть обвинувальний вердикт і суд перейде до визначення покарання. Слід зауважити, що в разі коли сам підсудний посиляється на свою хорошу репутацію, то він піддаватися перехресному допиту про його поведінку. При поданні доказів хорошої репутації підзахисного адвокатом обвинувач має право на спростування довідок захисника подавати докази поганої репутації обвинуваченого.

Перед виходом присяжних для постановлення вердикт забороняється оголошувати про попередню судимість обвинуваченого.

Джерелами доказів в англійському кримінальному процесі є показання свідків, документи й речові докази.

Показання свідків — найпоширеніше джерело довідок. Як свідок може бути допитана будь-яка особа, якій відомі факти, що стосуються справи. Будь-яка особа визнається компетентною давати показання, якщо тільки на думку судді, вона внаслідок юного віку, нетверезого стану або психічного захворювання не позбавлена працездатності розуміти значення присяги або свій обов'язок торити правду чи давати розумні показання. Особи, які страждають частковою втратою розуму, не є некомпетентними свідками з приводу обставин, не пов'язаних їхньою хворобою. Але якщо їхні показання суд вважає що недоброякісними внаслідок психічної неповноцінності свідків, присяжні можуть не брати їх до уваги.

Свідок зобов'язаний з'явитися за викликом суду й дати показання. У разі порушення цього обов'язку він може бути оштрафований за неповагу до суду, заарештований.

Дачі свідком показань передує процедура приведення його до присяги — на Біблії чи Євангелії: "Я клянусь всемогутнім Богом, що буду говорити суду правду й лише правду. Нехай допоможе мені Бог". Якщо свідок заперечує проти принесення присяги під приводом того, що він невіруючий, або посилається на те, що принесення присяги суперечить його релігійним переконанням, він може дати суду урочисте запевнення в правдивості показань, яке прирівнюється до присяги.

В англійському доказовому праві передбачений інститут імунітету свідків, тобто право окремих категорій осіб за певних умов відмовитися давати показання.

Свідка забороняється примушувати відповідати на запитання або вимагати від нього який-небудь документ, якщо він під присягою запевняє, що це потягне за собою обвинувачення його в злочині, накладення на нього штрафу або конфіскацію його майна.

Свідок має право відмовитися подавати до суду для огляду документи, які належать йому на праві власності.

Подружжя має право відмовитися повідомляти відомості, які стали відомі одному з них від другого під час перебування в шлюбі. Дружина або чоловік обвинуваченого можуть бути викликані як свідки лише на прохання обвинуваченого, за винятком справ про державну зраду або при посяганні на свободу, здоров'я одне одного.

Адвокати та їхні клерки не можуть давати показань про дані, які були їм довірчо повідомлені їхніми клієнтами або від імені клієнтів, а також подавати без згоди клієнта документи, одержані ними від клієнтів.

Свідок не має права відповідати на запитання, якщо це пов'язано з розголошенням офіційних повідомлень, що, на думку судді, завдасть шкоди публічним інтересам. Тому, наприклад, поліцейський чиновник, який виступає в суді як свідок, може не називати імені інформатора; свідку також не можна ставити запитання, чи не є він сам інформатором поліції.

На відміну від кримінального процесу континентальних європейських держав в англійському суді свідок дає свої показання не в формі послідовної розповіді, а у вигляді коротких відповідей на запитання сторін. Суд у допиті не бере участі, він може лише відвести поставлене стороною запитання.

Допити бувають трьох видів: головний, перехресний і повторний.

Спочатку свідок підлягає головному допиту. Цей допит веде сторона, яка його викликала. В англійському кримінальному процесі немає свідків суду, правосуддя, а є свідки сторін: обвинувачення й захисту. Мета головного допиту — одержати від свідка такі показання, які підтверджують версію сторони, яка допитує. Навідні питання під час головного допиту не допускаються.

Після закінчення головного допиту свідка допитує протилежна сторона, тобто свідка обвинувачення допитує захисник, а свідка захисту — обвинувач. Цей допит називається перехресним. Дозволяється ставити навідні запитання. Як правило, сторона, що викликала свідка, не має права ставити запитання, які дискредитують цього свідка. Однак, якщо в результаті перехресного допиту протилежної сторони свідок перейшов на позицію останньої, вона може з дозволу судді також піддати його перехресному допиту.

Після перехресного допиту свідок може бути підданий повторному допиту стороною, яка його викликала. Допит чітко обмежений метою з'ясування справжнього значення деяких відповідей свідка, даних ним під час перехресного допиту. Без дозволу судді особа, яка проводить повторний допит, не вправі ставити запитання, які вона могла й повинна була ставити при головному допиті. Навідні питання під час повторного допиту не допускаються.

Показання обвинуваченого як самотійного джерела доказів в англійському кримінальному процесі юридично немає. Якщо підсудний забажає дати показання, він переводиться до розряду свідків, дає присягу як свідок у тому, що буде говорити правду, і допитується як свідок, тобто

допиту підсудного як такого немає, але є допит підсудного як свідка. При цьому підсудний зобов'язаний відповідати на запитання, давати правдиві показання й за неправдиві показання може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Підсудний розглядається як свідок захисту, і першим йому ставить запитання захисник. Якщо ж підсудний не виявив бажання давати показання, допит не проводиться. При цьому обвинувач не повинен коментувати той факт, що підсудний відмовився давати показання.

Визнання обвинуваченим своєї вини у вчиненні злочину має вирішальне значення. У разі його зізнання на суді справа не розглядається по суті. Таке положення англійські юристи обґрунтовують принципом змагальності. У суді проходять змагання, спір між обвинувачем і підсудним. Якщо підсудний визнав себе винним, то спору нема, й дослідження доказів вини стає зайвим. Така переоцінка значення зізнання обвинуваченим своєї вини не відповідає інтересам установлення істини в кримінальній справі, оскільки зізнання обвинуваченого, навіть добровільне, нерідко буває неправдивим.

В англійському кримінальному процесі міститься ряд умов, за наявності яких зізнання обвинуваченого є вирішальним доказом його вини: добровільність зізнання, відсутність навіювання, спокуси, погроз, обіцянок, примусу. В момент арешту обвинуваченого поліція зобов'язана попередити його, що все, сказане ним, може бути використане проти нього й що він не зобов'язаний давати показання.

Експерт в англійському суді також виступає як свідок, але на відміну від звичайного свідка дає показання, викладаючи свою думку з приводу різних фактів. У процесі діє також принцип змагальності експертизи. Поліцейський чиновник, який проводив яке-небудь спеціалізоване дослідження в справі, може бути залучений однією із сторін (найчастіше обвинувачем) до участі в процесі як свідок і під присягою дати показання про проведені ним дослідження та їхні результати, а також висловити свою думку. Як свідок дає показання про свої дії і поліцейський чиновник або детектив, який проводив огляд місця події чи обшук.

Кожна із сторін може доручити провадження спеціальних досліджень будь-якій компетентній особі незалежно від того, де вона працює, і залучати її до участі в суді як обізнаного свідка, тобто експерта. Відповідно до принципу змагальності експертизи сторони можуть залучати до участі в процесі своїх експертів для проведення контр експертизи з метою заперечення висновків експерта протилежної сторони. Кваліфікація експерта й результати експертизи можуть бути завжди перевірені під час перехресного допиту.

Дозволяється поєднання в одній особі експертних і слідчих функцій в одній і тій самій справі. Різні спеціалізовані дослідження можуть проводити ті ж самі поліцейські, що ведуть розслідування в справі й виступають потім у суді як звичайні свідки й свідки-експерти одночасно.

В англійському кримінальному процесі завжди надавалося велике значення використанню документів і речових доказів. Допускається використання як доказу й магнітофонного запису. Відповідно до Закону про поліцію і про докази в кримінальних справах 1984 року за певних умов може бути доказом і документ, одержаний з комп'ютера.

3. Прецедент, зміст, форма, визначення за кримінальним процесом Англії.

За походженням правових норм англійське право можна поділити на дві групи: загальне право і статутне право. У літературі також застосовується поділ норм англійського права за його формою на писане право (written law), тобто закони, та неписане право (unwritten law), тобто те, яке виникло внаслідок рішення суду. Таким чином, статутне та загальне право з точки зору форми права по суті є, відповідно, законодавством та прецедентним правом (case law). Слід відзначити, що сам термін "case law" почав широко вживатися тільки у XIX СТ. Англійська правова література знає й інші терміни, що означають прецедентне право, наприклад: "судове право"

(judiciary law), "право, створене суддями" (judge made law). Як казав у XVIII СТ. Менсфілд, "загальне право складається не з окремих судових справ, а з загальних принципів, які ілюструються та пояснюються цими справами" [16, с. 124].

Це визначення дуже вдало передає одну з найголовніших рис прецедентного права, яка полягає у тому, що основний акцент робиться не на змісті правила поведінки, а на особливій правовій культурі та юридичного мислення, без яких ця прецедентна форма права не може ефективно регулювати суспільні відносини.

Підхід до визначення прецедентного права є широким розумінням цього терміну, оскільки він включає в себе не тільки правові норми, що містяться у прецедентах, а й спеціальні методи їх створення та застосування, а також правову культуру, яка є невід'ємною частиною загального права.

Традиційно загальне право протиставляється праву справедливості, створеному Судом канцлера, та статутному праву, джерелом якого є парламент. Незважаючи на те, що системи норм загального права та права справедливості формально були об'єднані у XIX ст., вони мають різні сфери застосування, які склалися історично.

Прецедентне право може існувати тільки за наявності системи записів самих прецедентів. Англійське прецедентне право містить у собі як матеріальні, так і процесуальні норми. Завдяки історичним особливостям формування та розвиток абсолютної більшості фундаментальних принципів права Англії було покладено на суддів.

Наприклад, той факт, що в Англії не існує писаної конституції, також пов'язаний з домінуванням прецедентного права: діяльність державних органів, характер взаємодії гілок влади, основи співіснування держави та особи, верховенство права, пріоритет.

Формально будь-який прецедент може бути скасований статутом Парламенту, а при виникненні протиріччя саме норма закону матиме однозначну перевагу. Разом з тим, кожен закон при застосуванні його судами

обростає величезною кількістю прецедентів тлумачення, що встановлюють порядок застосування двозначних положень статуту і таким чином саме судова практика визначає реальний вплив актів Парламенту на суспільні відносини і визначає, по суті, їхній зміст. Це є однією з причин, які пояснюють, чому "верховенство закону" не є категорією загального права. В Англії без прецедентного права статутне право фактично втрачає свій сенс та призначення і не може бути застосованим. Саме судова практика визначає реальний вплив закону на суспільні відносини і, по суті, його зміст. Закон реалізується не самостійно, а через прецеденти.

Загальне право — це традиція судового та юридичного мислення. Воно є, скоріше, особливими прийомами розв'язання правових проблем, ніж фіксованою сукупністю визначених правил та норм. Коли ми вище вказували на особливу правову культуру, притаманну прецедентному праву, то, здебільшого, мали на увазі, практику застосування положень прецедентного права, яка обумовлена цілою низкою правил та принципів, вироблених судами протягом багатьох століть, що має назву "доктрина прецеденту". Вона ґрунтується на ієрархії судів та принципі *stare decisis*. Нині цей принцип можна визначити таким чином: кожний суд зобов'язаний дотримуватись рішення вищого суду, а апеляційні суди (крім Палати лордів) зв'язані своїми попередніми рішеннями. Англійські дослідники не дають точного визначення змісту терміна "доктрина прецеденту".

З аналізу відповідних праць можна виснувати, що в Англії розгляд доктрини зводиться до розгляду дії принципу *stare decisis*.

Доктрина прецеденту передусім є сукупністю правил застосування прецедентів судами. Разом з тим, вказаний принцип є основним постулатом всього прецедентного права, а також зважаючи на процесуальний спосіб юридичного мислення англійських юристів, розгляд багатьох теоретичних питань щодо судового прецеденту має відбуватися у тісному зв'язку з дослідженням аспектів вказаного принципу.

Англійська доктрина прецеденту носить прикладний характер і є одним з найважливіших аспектів функціонування судового прецеденту, адже саме завдяки їй ця форма англійського права здійснює реальний вплив на регулювання суспільних відносин і вважається джерелом права. Разом з тим, слід зазначити, що змістовних робіт саме щодо теорії судового прецеденту і правил його застосування — обмаль. Однією з причин цього можна вважати брак будь-якого плану, концепції або теоретичного обґрунтування існування цієї доктрини на момент її зародження та становлення. Доктрина поступово виникла сама з себе прецедентним шляхом, вона є результатом діяльності суддів з розгляду конкретних спорів та наслідком існування ієрархії судових органів. Сьогодні навіть у країнах континентальної Європи спостерігається зростання ролі судового прецеденту, визнання його джерелом права, однак англійська система права застосовує прецедент у дещо іншому напрямку, ніж це робиться на континенті. Різниця полягає в тому, що в англійському праві діє доктрина прецеденту, заснована на принципі *stare decisis*, згідно з яким суддя, розглядаючи певну справу, є зв'язаним (*bind*) судовими рішеннями (прецедентами), винесеними з подібних справ вищими судами.

Доктрина ґрунтується на справедливості, що набуває свого значення у принципі "схожі справи мають вирішуватись однаковим способом". Доктрина прецеденту дозволяє судді мати вже готове рішення (що міститься у схожій справі), а також можливість не застосовувати попереднє рішення, якщо попередня справа суттєво відрізняється від розглядуваної. Тому розгляд спору зводиться до з'ясування обставин справи та встановлення методу застосування вже відомих принципів до даних обставин.

Суддя Рассел (Russell) у справі *Gallie v. Lee* (1969 р.) зазначив, що відхід від принципу обов'язковості рішень для суддів призведе до невпевненості у змісті права. Суть доктрини прецеденту полягає у правилі, згідно з яким подібні справи вирішуються подібним чином. Немає жодного суду, де суддя не був би схильним до вирішення справи таким же чином, як була вирішена аналогічна справа іншим суддею. Правила застосування прецеденту мають

для суддів набагато менше значення, ніж їх принциповий обов'язок з повагою ставитись до прецедентного права.

В Англії доктрина прецеденту відрізняється примусовим характером. Часто англійські судді зобов'язані дотримуватися більш раннього рішення навіть у тих випадках, коли існують досить переконливі доводи, щоб не робити цього. Це обумовлено правилами та принципами застосування прецеденту, які складають його доктрину. В системі права, заснованої на прецедентному праві, суддя при розгляді справи зобов'язаний брати до уваги ці норми та принципи, у той час як у багатьох інших правових системах вони є лише матеріалом, який суддя може враховувати при винесенні рішення.

Таким чином це правило запобігало зловживанням з боку судді, який має судити не на власний розсуд, а згідно зі встановленими попередніми судовими рішеннями нормами та звичаями.

Повага до окремого рішення одного з вищих судів; Визнання того, що рішення такого суду є переконливим прецедентом для судів, що є вищим за нього за ієрархією; Окреме рішення завжди розглядається як обов'язковий прецедент для нижчих судів.

Суддя, що розглядає справу, як правило, стикається з багатьма прецедентами, винесеними за схожими справами. Прецеденти, створені вищими судами, є для судді абсолютно обов'язковими, тобто суддя зобов'язаний вирішити справу таким самим чином, як була вирішена попередня, незважаючи на те, що він не згоден з таким рішенням або зумів би знайти достатні аргументи проти такого рішення. Натомість прецеденти, які містяться у рішеннях суддів, що є рівними або нижчими за нього, мають умовно обов'язковий характер. Такий характер проявляється в тому, що суддя може дотримуватись їх, насамперед, з міркувань забезпечення єдності практики або внаслідок переконливості аргументації, або врахувати раніш ухвалене рішення як частину матеріалу, спираючись на який він може прийняти рішення по справі. Таким чином, ступінь авторитетності рішення залежить не тільки від ієрархічного становища суду, який його ухвалив, а й

від становища суду, який його використовує для обґрунтування вирішення спору.

При цьому слід мати на увазі, що саме рішення є обов'язковим тільки для сторін спору, в той час як на майбутнє обов'язковою є тільки норма права (*ratio decidendi* рішення), що міститься в ньому.

Мотиваційна частина сучасного рішення є міркуванням судді, викладеним у вільній формі, далекій від лаконічності.

В апеляційних судах форма викладення судом своїх висновків по справі є аналогічною вищезазначеній, але в силу того, що апеляції завжди заслуховуються колегіально, рішення апеляційних судів часто містять міркування кількох суддів.

Таким чином, коли, згідно з принципом *stare decisis*, суддя зобов'язаний слідувати прецедентові, він застосовує *ratio decidendi* обов'язкового прецеденту, навіть якщо повністю з ним не згоден, крім тих випадків, коли він вважає, що обставини двох справ значно відрізняються.

Доктринальний аналіз цього процесу не привів до однозначних результатів. Існує дві позиції. Прибічники першої вважають, що *ratio decidendi* майже завжди можна чітко визначити, прибічники другої відстоюють думку, що таке є неможливим. У розв'язанні вказаної проблеми суддям іноді стають у пригоді такі два положення: Судові рішення треба аналізувати з урахуванням обставин та доведених фактів, у зв'язку з якими вони були прийняті; Кожне судове рішення має бути проаналізоване у світлі рішень, ухвалених раніше за схожими справами.

Однак, при цьому *ratio decidendi* не можна плутати з *res judicata* (вирішена справа), оскільки все, що вимагається від рішення,— це вирішити питання *inter partes* (між сторонами спору), разом з тим *ratio decidendi* є правоположенням, на яке посилатимуться у майбутніх спорах. Пошуки *ratio decidendi* є головною особливістю судового процесу в Англії та інших країнах, правова система яких виникла на основі англійської. Суддя дуже рідко прямо вказує, яке з його положень він вважає *ratio decidendi*.

Таким чином, правильне виділення ratio певного рішення залежить від стилю, яким суддя викладає свою думку. Наприкінці XIX СТ. протягом недовгого часу була наявна тенденція до чіткого викладення суддею ratio (наприклад, рішення по справі 1868 р. *Rylands v. Fletcher*), проте, навіть у ті часи юристи сперечалися щодо змісту обов'язкових частин таких рішень. Нині ж часто суддя відкрито визнає, що лише при слуханні майбутніх справ буде визначено повний ефект щойно винесеного ним рішення.

Протягом всієї історії суду судді відмовлялися зв'язувати собі руки у питанні визнання єдиного методу виділення ratio, а законодавча влада вважала за найкраще не втручатись у цей процес.

Кожне рішення складається з таких основних частин: 1. Встановлення істотних фактів справи (прямих та похідних); 2. Викладення правових принципів, що застосовуються до правових питань, які виникають із конкретних обставин; 3. Висновок, що ґрунтується на поєднанні перших двох компонентів.

Слід з'ясувати, чи міг суд винести те ж саме рішення, використовуючи таке нове право положення. Якщо відповідь буде позитивною, то дане правове положення не є прецедентом і — навпаки. Отже, за цим методом ratio decidendi є право положенням, без якого конкретна справа була б вирішена інакше. Вадами цього методу є те, що право положення треба вибирати дуже ретельно і цей метод не пасує до справ, де спірними є декілька питань.

В Англії не існує єдиного та загальнообов'язкового судового рішення, однак, у будь-якому випадку, незаперечне велике значення істотних обставин справи, при розгляді якої і було ухвалено рішення.

Прецедент — це будь-яка норма права, яка прямо чи опосередковано тлумачиться суддею як необхідний крок у досягненні рішення, включаючи хід його міркувань чи обов'язкову частину його вказівки присяжним.

Отже, обов'язковими є тільки ті право положення, які: а) базуються на встановлених фактах; б) складають основу рішення.

Норма права, що міститься у *ratio* певного рішення часто зазнає уточнень та модифікацій у процесі розгляду подібних справ іншими суддями. Тому, власне, формулювання певної правової норми часто відбувається кількома прецедентами. Отже, слід виділити два аспекти у розумінні терміну *ratio decidendi*: 1. *Ratio decidendi* — це правова основа рішення, що відповідає версії суду, у рішенні якого воно міститься; 2. *Ratio decidendi* — це правова основа рішення, яка встановлена пізніше в інтерпретації іншого суду при розгляді аналогічної справи.

Суд зобов'язаний дотримуватися прецеденту, розглянутого вищим судом, а апеляційні суди (крім Палати лордів) пов'язані своїми попередніми рішеннями — це і є суттю поняття *stare decisis*, яке ще називають "принципом прецеденту".

Основним принципом, яким має керуватися суддя, є такий: "схожі справи мають бути вирішені схожим чином". Відтак, міркування за аналогією є безпосереднім результатом дії принципу *stare decisis* та всього прецедентного права в цілому. Принцип *stare decisis* змушує суддів застосовувати міркування за аналогією.

Для судді не може бути переконливішого доказу щодо застосування певного правила, ніж прецедент вирішення схожої справи. При вирішенні питання про ступінь тотожності двох справ суддя керується аналогією.

Таким чином правова аргументація рішення зводиться до формально-логічних конструкцій. Застосування логіки є, на думку англійських дослідників, гарантією, що буде ухвалено правильне рішення. Саме необхідність аргументації змушує суддів звертатися до попередньої практики, адже знайдеться дуже мало справ, між якими не можна провести абсолютно ніякої аналогії.

У літературі існує думка про можливість вказати на три стадії міркування суддів щодо можливості застосування певного прецеденту до справи, що розглядається.

Перша стадія полягає в усвідомленні того, що справа, яка зараз розглядається судом, є подібною до попередньої.

Друга — у визначенні *ratio decidendi* попередньої справи, і остання — у рішенні застосувати або не застосувати це *ratio* до справи, що розглядається. Аналогія, що має обов'язково застосовуватися на першій стадії, не грає ніякої ролі на другій стадії, але часто має головне значення на третій стадії, коли суддя має вирішити, чи збігаються факти обох справ такою мірою, щоб було необхідним застосовувати *ratio decidendi*.

Таким чином, напрямок судової аргументації та наявність доводів сторін для кожної справи має виняткове значення. За аналогією в будь-якому випадку є факти, вказані у *obiter dictum* справи, а до уваги, як правило, беруться обставини не однієї справи, а декількох схожих. Коли ж перед суддею постає питання про вибір певного *ratio*, Все за лежатиме від того, яким він вважає характер принципу вирішення попередньої справи: широким чи вузьким застосування прецедентних норм обумовлює той факт, що мислення англійського судді є, здебільшого, індуктивним.

4. Судовий розгляд кримінального провадження Англії.

В Англії кримінальні справи розглядають такі суди: магістратські, Суд Корони, кримінальне відділення Апеляційного суду, Апеляційний комітет палати лордів.

Слід зауважити, що англійське кримінальне право розрізняє три категорії злочинів, з урахуванням яких визначається, який суд розглядатиме справу в першій інстанції — магістратський чи Суд Корони:

- 1) сумарні — малозначні злочини, що належать лише до компетенції магістратів;
- 2) індайтебл — злочини, які підлягають розгляду в Суді Корони (державна зрада, убивство, звалтування, розбій та інші тяжкі злочини);

3) злочини з подвійною підсудністю (гібридні). Це — найпоширеніші злочини. Обвинуваченому дається право самому вирішувати, хоче він, щоб його справу розглядав магістрат чи суд присяжних.

Магістратські суди називають ще судами малих сесій або судами сумарної юрисдикції. Вони складаються з мирових суддів (магістратів), які призначаються лордом- канцлером. Більшість з них без юридичної освіти, тому в таких судах велику роль відіграють судові клерки. Це — юристи, які не менш як п'ять років працювали адвокатами. Посада мирового судді не оплачується. Як винятки, в Лондоні та інших великих містах магістратів призначають з числа професійних юристів зі стажем роботи не менш як сім років. Магістрати розглядають кримінальні справи без участі присяжних. Крім того, вони проводять попереднє судові розслідування в справах, які суд повинен слухати з участю присяжних, перевіряючи при цьому достатність доказів і здійснюючи процедуру віддання до суду для передачі в Суд Корони.

Суд Корони — вищий кримінальний суд присяжних. Він входить до Верховного суду. Справи в ньому розглядають окружні судді, рекордери й судді з відділення королівської лави Високого суду. Призначення того чи іншого судді залежить від категорії кримінальної справи.

Окружні судді підпорядковані лорду-канцлеру. До їх списку входять усі постійні судді графств. Лорд-канцлер може доповнювати список особами, яких він забажає призначити, але вони обов'язково повинні не менш як

10 років бути членами адвокатської корпорації баристерів або не менш як п'ять років — рекордерами.

Рекордери — це окружні судді, які виконують ці обов'язки за сумісництвом. Рекордерами можуть бути призначені члени обох адвокатських корпорацій — баристерів і солісіторів — з 10-річним стажем, їх призначення, час і місце роботи залежать від вказівок лорда-канцлера.

Апеляційний суд Верховного суду складається з 8—11. лордів — апеляційних суддів, лорда — хранителя світків, лорда — головного судді, голови сімейного відділення Високого суду; голови — лорд-канцлера.

Кримінальне відділення Апеляційного суду розглядає апеляції на вирoki й апеляційні постанови Суду Корони.

Апеляційний комітет палати лордів — вища й остаточна апеляційна інстанція. Голова — лорд-канцлер. Судовий склад для розгляду справ — від трьох до п'яти лордів-суддів із числа довічних членів палати — професійних юристів.

Провадження в справах, які розглядаються в Суді Корони. Початком провадження є подача мировому судді (магістрату) графства заяви про обвинувачення. Ця заява може бути подана особою, котрій відомі факти, про які вона повідомляє, незалежно від того, чи є ця особа потерпілою. Заява має містити формулювання злочину, вчинення якого інкримінується обвинуваченому. Вона може бути зроблена в будь-якій формі. Винятком є вимога заявника про видачу наказу про арешт правопорушника. В цьому випадку зразу ж подається письмова заява про обвинувачення, котра має бути підтверджена під присягою.

Обвинувачений може бути викликаний до суду трьома способами:

1) наказом про виклик (судовою повісткою), яка надсилається або вручається обвинуваченому й містить наказ з'явитися до суду в певний час. Перш ніж видати судовий наказ, магістрат повинен пересвідчитися в тому, що він має на це право й що в справі є достатньо доказів проти особи, названої в заяві про обвинувачення;

2) наказом про арешт, коли є достатньо підстав для висновку, що одного лише виклику буде недостатньо для забезпечення явки обвинуваченого. Цей наказ адресується поліції або, за певних обставин, приватним особам. Він пропонує арештувати обвинуваченого й доставити його до суду (наказ про виклик і наказ про арешт називають "варрант"). Наказ про арешт також мусить містити формулювання злочину, в якому особа обвинувачується на підставі заяви про обвинувачення;

3) арешт без наказу, коли це дозволено законом.

Арештованою може бути особа, раніше не судима,

яка вчинила такий злочин, за яким на підставі закону може бути позбавлена волі на п'ять і більше років, а також будь-який злочин, покарання за яким точно визначене законом, або ж замах на злочин однієї з цих категорій. Це — фізичний напад, що спричинив тілесне ушкодження, напад з метою здійснити пограбування, збройний напад, змова вчинити вбивство, заподіяння смерті небезпечним або недбалим управлінням транспортним засобом, розповсюдження наркотиків, убивство, піратство, зґвалтування, шахрайство та інше.

Стосовно деяких злочинів може бути виданий наказ про проведення обшуку. Арештованого дозволяється обшукувати без спеціального наказу.

Свідки викликаються до суду через наказ про виклик або привід. Якщо свідок, який з'явився, відмовляється давати показання, суддя має право взяти його під варту на тиждень.

Попередній судовий розгляд (процедура перед суддями, які допитують) провадиться магістратським судом стосовно будь-якого злочину, вчиненого особою, викликаного або доставленого до суду. Попередній допит може мати місце і перед одним суддею. Засідання суду, на якому ведеться допит, закрите.

Попередній допит починається з виступу обвинувача, котрий дає необхідні пояснення: проголошує вступну промову, щоб дати суддям загальне уявлення про факти, які викривають обвинуваченого у вчиненні злочину. Потім він подає докази. Після цього свідки обвинувачення піддаються головному, перехресному й повторному допитах. їхні показання записуються судовим клерком. Якщо обвинувачений забажає, він може підвести підсумок показанням свідків.

До надання обвинуваченому можливості висловитися з приводу пред'явленого обвинувачення, суд мусить його офіційно попередити в такій формі: "Вам буде надана можливість дати показання під присягою і викликати свідків, але перед усім я повинен Вас запитати, чи маєте Ви що-небудь сказати у відповідь на пред'явлене Вам обвинувачення. Ви можете

нічого не говорити, якщо не бажаєте. Вам не слід ні покладатися на обіцянки, ні

боятися погроз, мета яких полягає в тому, щоб спонукати Вас до зізнання або визнання своєї вини. Все що Ви скажете, буде записане і може бути використане як доказ при розгляді справи в суді. Чи бажаєте Ви що-небудь сказати у відповідь на обвинувачення?". Хоч би що сказав обвинувачений з приводу пред'явлення обвинувачення одразу ж після цього офіційного попередження, його показання мають бути записані, зачитані йому й підписані одним із суддів, а також самим обвинуваченим, якщо він захоче поставити свій підпис. Даний запис може бути потім використаний як доказ на суді й не потребує додаткового підтвердження.

Після заяви обвинуваченого провадяться головний, перехресний і додатковий допити свідків обвинуваченого. Їхні показання також записуються і після зачитання підписуються ними та суддею.

Адвокат обвинуваченого, навіть коли обвинувачений викликав своїх свідків, проголошує лише одну промову — до допиту обвинуваченого і його свідків або після показань обвинуваченого, якщо останній не викликав свідків.

У даний час ця процедура, яка передуює прийняттю рішення про віддання обвинуваченого до суду, має назву "віддання де суду за старим методом", і настає її черга лише тоді, коли неможливо скористатися процедурою, передбаченою Законом 1967 р., який дещо змінив цю процедуру. Тепер можна віддавати обвинуваченого до суду "без розгляду доказів", якщо всі докази складаються з письмових заяв за передбаченою законом формою. Такі заяви, як правило, робляться свідками обвинувачення, бо на цій стадії захист, як правило, не розкриває свої докази. Заяви мають бути підписаними й містити урочисте твердження, що вони дійсно відповідають фактам, відомим авторам цих показань. Перед врученням їх копії розсилаються всім процесуальним сторонам (тобто обвинувачення надсилає їх захисту), і суд їх прийме, якщо жодна із сторін не стане заперечувати проти цього.

Коли передані захисту заяви не викликали заперечень, суд дає вказівку, щоб суть обвинувачення була викладена в письмовій формі й зачитана обвинуваченому, якщо це не було зроблено раніше, а потім може сам отримати заяву і згідно з нею відразу ж віддати обвинуваченого до суду без перевірки переконливості показань на користь обвинувачення і навіть не читаючи їх. Однак коли адвокат обвинуваченого скаже, що заява не містить показань, достатніх для віддання до суду присяжних його клієнта, воно провадиться "за старим методом".

Віддання обвинуваченого до суду. Суд (або один суддя) визначає, чи достатньо підстав для віддання до суду, а також вирішує питання: яке обвинувачення він повинен пред'явити обвинуваченому; в яке місцезнаходження Суду Корони має бути надіслана справа; чи слід брати обвинуваченого під варту, чи можна залишити його на волі, віддавши на поруки; чи буде зроблене "попередження про алібі"? Суд попереджає обвинуваченого, що під час розгляду справи в суді йому не дозволяється подавати докази на підтвердження алібі (крім як за дозволом суду), якщо він не подасть обвинувачеві детальне алібі протягом семи днів з моменту закінчення попереднього судового розгляду. Якщо обвинувачений не зробив повідомлення про алібі до попереднього судового розгляду або під час його, то робиться попередження про алібі, яке має містити Ім'я й адресу обвинувача, якому може бути вручена повідомлення.

Після віддання обвинуваченого до суду суддя повинен надіслати в суд, в якому слухатиметься справа, показання свідків і заяву обвинуваченого. Обвинувачений має право за плату отримати копію протоколу показань.

Після того, як свідок підписав свої показання, суддя зобов'язує його з'явитися до суду, де розглядатиметься справа по суті. Він може піддати тюремному ув'язненню особу, яка відмовляється прийняти на себе обов'язок давати показання на суді.

Свідки й обвинувачені самі дають поручительство в тому, що вони з'являться до розгляду справи, обвинувачений же повинен ще представити

одного або двох поручителів за себе. Поручительство фіксується в протоколі. Сума поручительства визначається суддею.

На тих свідків, показання яких не можуть бути корисними при розгляді справи, тому що обвинувачений визнав себе винним, або ж через суто формальний характер цих показань, може бути покладене так зване умовне зобов'язання, тобто зобов'язання з'явитися в тому випадку, коли вони отримають від обвинувача повідомлення про те, що повинні з'явитися. Якщо їм не було надіслано таке повідомлення, їхні показання можуть бути оголошені при розгляді справи в суді.

Обвинувальний акт. Обвинувач подає до Суду Корони проект обвинувального акту, однак сам по собі він не має юридичної сили. Він стає законним документом і перетворюється на обвинувальний акт лише тоді, коли його підписує відповідний чиновник Суду Корони. Обвинувальний акт складається з трьох частин: вступної, формулювання обвинувачення й опису обставин злочину. На звороті обвинувального акту вказується список свідків, яких необхідно викликати до суду.

Пред'явлення обвинувачення. Обвинувачений, щодо якого складений обвинувальний акт, повинен особисто з'явитися до суду для пред'явлення йому обвинувачення. Якщо обвинувачений був відпущений на поруки, то він мусить з'явитися до суду й буде направлений у спеціальну камеру, щоб чекати там початку судового розгляду.

У разі неявки обвинуваченого суд видає наказ про його арешт, проводить стягнення з його поручителів і продовжує на невизначений час зобов'язання обвинувачів і свідків щодо явки до суду.

Обвинуваченого приводять із камери до залу суду, де встановлюється його особа, а потім оголошується обвинувальний акт і його просять дати пояснення.

Після оголошення обвинувального акту обвинувачений може обрати одну з декількох ліній поведінки:

1) визнати свою вину. У цьому випадку адвокат обвинувачення коротко викладає факти й викликає поліцейського чиновника, який вів справу, для того, щоб той охарактеризував обвинуваченого. Характеристика являє собою документ, у якому містяться відомості про сімейний стан, освіту, місце роботи, попередні судимості, а також усе, що стосується справи. Поліцейський чиновник може бути підданий перехресному допиту захисником підсудного. Потім захисник подає аргументи на користь пом'якшення покарання. Інколи його виступ підкріплюється показаннями свідків і самого підсудного. Після цього підсудному надається можливість виступити перед судом, а потім виноситься вирок;

2) відповісти на обвинувачення мовчанням. У такому випадку передусім з'ясовують причину мовчання, тобто чи він просто відмовляється відповідати на запитання, або він німий від природи, або ж у даний момент втратив дар мови. Якщо встановлюється, що обвинувачений мовчить навмисно, розгляд справи продовжуватиметься так, ніби обвинувачений не визнав себе винним. В інших випадках з обвинуваченим спілкуватимуться за допомогою знаків;

3) не визнавати вини в пред'явленому обвинуваченні, визнавати вину з одного пункту обвинувального акта й не визнавати з іншого; не визнавати себе винним у пред'явленому обвинуваченні, а зізнатися в будь-якому іншому злочині;

4) зробити будь-яку заяву з приводу обвинувального акта, зокрема про невідсудність справи даному судові, про закриття справи.

Формування малого журі. Якщо підсудний не визнав себе винним у пред'явленому обвинуваченні або будь-якій його частині, то тим самим він визначив характер суперечки, яка виникла між ним і короною. Ця суперечка має бути вирішена судом — малим журі з 12 присяжних засідателів.

Кожна людина може бути викликаною як присяжний, а будучи викликаною, мусить виконувати обов'язки присяжного, коли вона: а) зареєстрована як виборець до парламенту чи місцевих органів влади, віком

не менш як 18 і не більш як 60 років; б) постійно проживає в Об'єднаному Королівстві, на островах Ла-Маншу або на острові Мен протягом будь-якого періоду, але не менше як п'ять років до досягнення 30-річного віку.

У кожному графстві шериф складає список кандидатів у присяжні і викликає їх. Із усіх викликаних присяжних за жеребком обираються 12 чоловік, яким пропонується зайняти місця в ложі для присяжних.

Потім судовий клерк звертається до підсудного з такими словами: "Підсудний, який стоїть перед нашим судом. Ви зараз почуєте прізвища присяжних, які будуть розглядати Вашу справу. Якщо Ви заперечуєте проти них або проти будь-кого з них. Ви повинні повідомити суду Ваші заперечення до того, як вони принесуть присягу, бо присягатимуть вони на Біблії".

Це робиться для того, щоб підсудний міг скористатися правом відводу присяжних. Мотиви відводу можуть не вказуватися підсудним або відвід може бути мотивованим. Особа, котрій пред'явлено обвинувачення, може відвести до семи присяжних, не оголошуючи причин або навіть не маючи таких. Відвід може бути заявлено всьому складу журі (якщо шериф через свою заінтересованість у справі склав його неналежним чином). У справах про державну зраду підсудний може заявити 35 немотивованих відводів. Сторона обвинувачення не має права на немотивований відвід.

Потім кожен член журі присягає окремо. Формула присяги така: "Я присягаюсь всемогутнім Богом, що буду чесно розглядати спір між її Величністю — королевою і підсудним і винесу справедливий вердикт згідно з доказами. Нехай допоможе мені Бог".

Після цього судовий клерк робить виклад присяжним суті обвинувачення в злочині, в якому підсудний не визнав себе винним, та інформує їх про те, що обов'язок присяжних полягає в тому, щоб, вислухавши показання, вирішити, винен підсудний чи ні.

Починається судовий розгляд вступною промовою представника обвинувачення. Баристер обвинувачення робить виклад суті справи, наводить

основні факти, на які він має намір спиратися. Потім він викликає свідків обвинувачення, які після принесення присяги піддаються головному, перехресному і повторному допитам. Як правило, викликаються всі свідки, прізвища яких вказані на зворотній стороні обвинувального акта. Допускається також виклик додаткових свідків за умови, що обвинуваченому й суду було повідомлено про наміри обвинувача їх викликати і що їм були вручені копії їхніх показань.

Потім до присяжних звертається підсудний або його захисник, якщо він у нього є, проводиться головний, перехресний і повторний допити свідків захисту, в тому числі й підсудного, коли він бажає давати показання, а також наводить письмові докази.

Суддя має право сам викликати таких свідків, яких не викликала жодна із сторін; він може також допитати свідка, щоб з'ясувати всі незрозумілі питання або глибше вникнути в них.

Потім із заключними промовами виступають сторони. Адвокат обвинувача виступає першим, за ним — адвокат підсудного.

Після того, як сторони повністю подали свої докази, суддя робить висновки, вказуючи присяжним на встановлені законом правила про докази, фіксуючи їхню увагу на важливих доказах, які є в справі. У кінці свого резюме суддя звертає увагу присяжних на можливість винесення вердикту більшістю голосів.

Коли справа проста, присяжні можуть винести вердикт, не залишаючи свого місця, але вони, як правило, виходять у відведену для них кімнату, їх доручають двом судовим приставам, які присягають у тому, що нікому не дозволять розмовляти з присяжними й самі не будуть перемовлятися з ними без дозволу суду, крім того моменту, коли запитують у присяжних, чи дійшли вони згоди щодо вердикту.

Після виходу із залу суду для обговорення вердикту жоден з присяжних не має права покинути кімнату без дозволу суду, який дається лише у випадку "очевидної необхідності", якщо, наприклад, один із присяжних

захворіє під час обговорення вердикту. їм немає необхідності весь час перебувати в одній і тій же кімнаті, доки не дійдуть згоди, але вони ніколи не повинні розділятися, за винятком указаних вище особливих випадків, і бажано, навіть важливо, щоб вони завжди були під опікою одного з приставів, наприклад, уночі в готелі.

Присяжні можуть просити суддю дати їм додаткові вказівки з будь-якого питання права або відносно доказів, коли в цьому виникає необхідність, але їхнє звернення із запитанням і відповідь на нього мають відбуватися в суді. Якщо присяжні звернулися із запитанням у записці, надісланій судді, то ця записка читається вголос, а потім на неї дається відповідь.

Вердикт оголошується у відкритому судовому засіданні в присутності всіх присяжних і підсудного.

Винесений присяжними вердикт не є остаточним, бо суд може запропонувати присяжним переглянути його. Лише після того, як суддя схвалить вердикт і дасть розпорядження клерку занести його до протоколу, він вважається остаточним.

Після винесення обвинувального вердикту суддя постановляє вирок. Перед постановленням вироку він надає можливість обвинувачеві та захиснику висловити свої міркування щодо міри покарання і знайомиться з довідкою поліції про наявність попередніх судимостей у обвинуваченого, його репутацію та обставини його життя. Підсудному надається можливість зробити всі заяви, які він бажає, в доповнення до промови захисника про пом'якшення вироку.

Винесення обвинувального вироку інколи відкладається, щоб дати можливість підсудному пом'якшити вирок шляхом відшкодування вчиненого злочином збитку або повідомлення про співучасників. Вироки в англійських судах не мотивуються.

Якщо присяжні засідателі винесуть виправдувальний вердикт, то суддя постановляє виправдувальний вирок, яким звільняє підсудного від обвинувачення і з-під варти.

Сумарне провадження. В порядку сумарного (спрощеного) провадження розглядаються справи про мало- значимі діяння, а якщо обвинувачений згоден, то й деякі справи про злочини, які переслідуються за обвинувальним актом. Як правило, розгляд справи в суді сумарної юрисдикції займає всього кілька хвилин. Ці суди розглядають до 98 відсотків кримінальних справ .

Розгляд справи розпочинається за скаргою або за "заявою про обвинувачення", зробленою перед мировим суддею графства, в межах якого вчинений злочин. Заява і скарга подаються, як правило, в письмовій формі й можуть робитися, хоч і не обов'язково, під присягою. У них вказуються прізвище й рід занять обвинуваченого, характер правопорушення, час і місце його вчинення.

Якщо заява про обвинувачення або скарга зроблені під присягою, наказ про арешт обвинуваченого може бути видано навіть як початковий захід. В інших випадках можливий лише виклик обвинуваченого. Однак якщо він ухиляється від явки за викликом, може бути видано наказ про його арешт.

Судове засідання починається з ознайомлення обвинуваченого із суттю заяви про обвинувачення або скарги, після чого йому ставлять запитання, чи визнає він себе винним. Подальший хід слухання справи залежить від відповіді обвинуваченого.

Якщо обвинувачений визнав себе винним, суд, не проводячи подальшого розгляду, обмежується лише швидким оглядом доказового матеріалу, а часто і взагалі без такого огляду виносить вирок. Причому ті фактичні дані, на підставі яких виноситься вирок, не одержують необхідного оформлення. По суті, це — матеріали, зібрані поліцією і не оформлені як судові докази.

Якщо обвинувачений заперечує правильність обвинувачення, справа слухається. Слухання починається з промови обвинувача або скаржника.

Потім обвинувач або скаржник викликає своїх свідків, які піддаються головному, перехресному й повторному допитам, досліджуються інші докази.

Підсудний або його представник може виступити із заявою, що докази, подані обвинувачем, непереконаливі, й дати короткий огляд доказів захисту, які будуть подані, та подає ці докази. Обвинувачений завжди має право давати показання.

Після цього обвинувач може виступати із спростуванням і подати докази. Потім знову з реплікою може виступити захист і обвинувачення. На відміну від розгляду справи за участю присяжних, сторони не мають права проголошувати промови у відповідь, за винятком випадків, коли виникає будь-яке правове питання.

Дослідивши докази й заслухавши сторони, суд переходить до розгляду питання про винність підсудного. Через те, що серед англійських магістратів немало людей, які не мають юридичної освіти, встановлена спеціальна процедура відкладення справи після судового слідства для консультацій з клерком суду.

За результатами розгляду справи суд може призначити винному позбавлення волі на строк до 14 діб і штраф до одного фунта стерлінгів (при одноособовому розгляді), позбавлення волі строком до шести місяців і штраф до 25 фунтів стерлінгів, а за деякими категоріями справ — позбавлення волі до 12 місяців і штраф до однієї тисячі фунтів стерлінгів (при розгляді справи двома й більше магістратами або магістратом-юристом одноособово). Суд може призначити одночасно й позбавлення волі, й штраф.

Щороку в Англії та Уельсі понад півтора мільйона людей засуджується за сумарні злочини. Велика кількість обвинувачень у незначних правопорушеннях, таких як перевищення швидкості руху і недозволена стоянка автомобілів. У зв'язку з цим Законом 1957 р. про магістратські суди введена процедура, яка дає можливість особам, які обвинувачуються в незначних сумарних злочинах, визнавати себе винними, не з'являючись до

суду, з допомогою пошти. Позбавлення волі за результатами заочного розгляду справи не допускається.